

Knallar fiskar?

Att bära på hiv och dessutom tvingas bevara hemligheten mot omvärlden är en fruktansvärd situation. Jan flyr i sina drömmar ner i havet och en existens oberoende av verklighetens krav, och frestelser. När Nina bokstavligen ramlar in i hans liv rycks han upp från sin sömngångartillvaro och blir nyfiken på livet igen – att vänta på att leva kan också ta död på en.

Rekommenderad från åk 7

EN FILMHANDLEDNING AV
LOUISE LAGERSTRÖM

Handling

Sextonåriga Jan älskar fiskar och vatten. Drömmer om havet för honom bort från tillvarons grymma verklighet och hjälper honom att bära sin mörka hemlighet: Efter en bilolycka fick han en blodtransfusion med hiv-smittat blod och han har nu utvecklat aids.

Familjens tillvaro präglas av sorg och rädsla. Den överbeskyddande modern gör allt för att hålla sjukdomen i schack genom rigorös medicinering och nyttig mat medan fadern undviker smärtan genom tystnad. När Jan behöver prata vänder han sig istället till sin farfar som alltid finns där med stöd, uppmuntran och bitsk humor.

Han har också en vän i Jonas, som också har aids, men vars behandling inte riktigt fungerar, och som därför tillbringar mer tid på sjukhuset. Jan besöker honom i samband med sina egna kontroller och själv får Jan beskedet att effekten av den senaste medicineringen är positiv.

När jämnåriga Nina kommer dundrande in i Jans liv på sina in-lines, tar allt en ny vändning. Nina är utåtriktad, nyfiken och modig men har det trassligt för tillfället. En kille som hon är förtjust i besvarar inte hennes känslor och hennes mamma har rest till Afrika på obestämd tid. Nina, hennes äldre bror Roger, fadern Wolf och dennes nya kvinna, Caro, försöker leva tillsam-

mans men Nina har svårt att acceptera situationen. Den enda hon kan prata med om sina problem är den excentriska grannen, Angel.

Trots sina olikheter finner Jan och Nina varandra. Jan som ofta drömmer att han befinner sig simmande under vatten anförtror Nina sin fascination för fiskar och havet. Hon är dock mer nyfiken på hur de fortplantar sig. Det vill säga de fiskar som inte lägger ägg. Knallar de?

Ninas rättframma sätt får Jan att öppna sig även om hans välmenande mor, som kallar sonen för ”musen”, gör sitt bästa för att förhindra att de ses. En kväll tar Nina med Jan till ett akvarium efter stängningsdags. Närmare ett liv under vatten fast på land kan han inte komma. Runt dem simmar havssköldpaddor, hajar och exotiska fiskar i de enorma upplysta bassängerna. När en vakt kommer på dem börjar de bråka och Jan häver ur sig att han har aids och kan smitta vakten med ett bett. När de kommer ut skrattar Nina åt Jans påhittighet.

Trots att de umgås hela tiden undviker Jan att nämna sin sjukdom för att inte skrämma Nina. Hon accepterar Jans vaga förklaring om att hans medicinering beror på något fel på blodet helt enkelt.

För att få svar på vissa obesvarade frågor beger de sig in i en

zooaffär där de pressar det stackars generade biträdet på all information om hur fiskar gör "det". De får dock inga vettiga svar.

Jan lever upp, färgar håret blått, slänger ut alla sina gamla möbler och målar om rummet till ett veritabelt akvarium. Han börjar trotsa sin mors hårda diet och beger sig till en hamburgerrestaurang där han efter ett skrovsmål kostar på sig en cigarett. Några tjejer tycker att han är cool i sitt blåa hår och bjuder in honom till en klubb. Nina och Jan fortsätter att umgås, öva bilkörning och tjuvröka.

Nyfikenheten på varandra växer sig till en förälskelse och de känner båda att de närmar sig dagen för att ha sex. Jan har emellertid ingen plan på hur han skall lägga fram sanningen trots att han bett om råd från fadern, farfadern och vännen Jonas.

Det är Ninas födelsedag men firandet kommer av sig när fadern och Caro deklarerar att de skall ha barn. Istället beger hon sig till Jan för att dela sin champagne med honom. Nina kliver in genom fönstret till hans rum, som ligger på bottenvåningen och nu är det hon som tar initiativet. Efter att ha målat sina kroppar lika blå som väggarna duschar de och hamnar sedan i Jans säng. Innan de har hunnit ha samlag flyger Jan upp ur sängen när det råkar komma sperma på Nina och han skriker åt henne att torka bort det. Jan slänger sedan plagget hon torkat av sig med i en plastpåse. En oförstående Nina känner sig sviken och ger sig av medan Jan sitter tyst på golvet.

Han försöker att avfärda henne med att de ändå inte passade så bra ihop. I sina undervattensdrömmar ser Jan hur Nina simmar bort från honom.

När Jan besöker läkaren för att han upptäckt några fläckar på ryggen lugnas han med att det bara är akne. Däremot får han beskedet att vännen Jonas har dött i lunginflammation. Men Jan vägrar visa sin sorg. Han vet att det här är vad han och andra med sjukdomen kan vänta sig.

Jan beger sig till klubben dit han fick en inbjudan. En blond flicka visar sig uppenbart intresserad och Jan smickras. Han dricker en del och när han sedan får syn på Nina utanför med en annan kille går han fram och slår ner honom. Nina blir upprörd, kallar honom sjuk och efterbliven. När Jan kontrar med att visst är han sjuk, han har aids, svarar hon; "har du den där bögsjukdomen?"

Jan blir förkrossad liksom Nina. Jan möts av sin mamma som suttit uppe och väntat halva natten och som upptäckt att sonen inte tagit sin medicin på evigheter. Den berusade Nina får tröst av styvmodern och hjälp att ta sig samman.

När Nina söker upp Jan finner hon hans rum tomt och städat. En granne säger att familjen befinner sig vid krematoriet. "Han ville ju kremeras." Nina tar för givet att det är Jan som dött. Hon anländer till kapellet där urnsättningen just ägt rum. Jan B står det. Hon blir förtvivlad. I samma stund dyker Jan upp och förklarar att det är hans farfar, som också hette Jan. Farfaderns sista önskan var att bli strödd i havet och Jan tänker uppfylla den. Han håller ner askan i en påse som Nina och han skall föra till havet nästa eftermiddag.

De möts vid lekplatsen dagen därpå. Trots varnande ord förklarar Nina att hon är beredd att ta risken att vara tillsammans med Jan. Han är trött på att vänta på döden. Hon trött på att vänta på att leva.

De sitter i bilen tillsammans. I baksätet ligger påsen med farfars aska. Nina frågar om han är beredd på en åktur. Hon gasar.

Bilen sladdar och flyger ner i vattnet från bron. Nina i sin gula födelsedagsklänning och Jan i blått simmar som de två fiskarna i de inledande scenernas soldränkta vatten.

"Take me back were I belong. Let me dream on" Orden finns i sången under filmens slutscen och eftertexter.

livet eller döden

"Medicinens framsteg är fantastiska. Idag är till och med döden osäker."

På väggen i Jans rum sitter lappar med små ironiska visdomsord som syftar på hans sjukdom. Sedan beskedet att han bär på hiv-viruset har han också levt med vetskapen om att han snart kan dö om han utvecklar aids. Men precis som de flesta patienter, i den rika delen av världen skall betonas, lyckas läkarna hålla sjukdomen stängd genom olika typer av medicinska sammansättningar, så kallade bromsmediciner. Vi ser hur Jan tar en "cocktail" av piller flera gånger om dagen.

När aids var ett nytt fenomen för läkarna var en diagnos lika med ett dödsbesked. Den moderna behandlingen har gett aids-sjuka nytt hopp och nyinsjuknade ett säkrare liv, åtminstone på kortare sikt. Samtidigt har patienter vittnat om att denna märkliga situation att först vara dödsdömd och sedan ges livet åter inte är okomplicerad.

För Jan har livet länge handlat om att förbereda sig för döden och att leva i dess närhet. Han leker ofta med tanken på den, utsätter sig för faror som att gå över gatan med slutna ögon och försöker att sluta andas under vattnet. Detta kan ses både som en längtan efter att bli en undervattensvarelse och en dröm om att kunna kontrollera sin egen död, att som han säger, likt delfinen Flipper, begå självmord genom att sluta andas.

Hans hemlighet hindrar honom att umgås med andra jämnaåriga. Flickor i synnerhet. När Nina dyker upp väcks lusten till kärlek och sex samtidigt som sjukdomen hindrar honom till närma sig henne. Att inte berätta plågar honom samtidigt som han befärad att sanningen skall skrämja bort henne. Han skulle själv kunna vara den som för döden vidare till en annan person.

- Diskutera hur ni själva skulle förhålla er i Jans situation. Kan det vara så att sjukdomen i sig skapar en egen gemenskap och trygghet? Är det möjligt att leva tillsammans, smittad och osmittad?

"Vi har upptäckt allt utom hur man skall leva."

Filmen skildrar Jans sätt att tackla sjukdomen men lika mycket hur svårt han har att närma sig livet. Mentalt sett har han länge befunnit sig nära döden. Hans tankar har länge kretsat kring livets slut och eftersom han upplever sig ha förlorat det, har han också rätt att utmana det. I sjukdomen känner han sig dock i någon mening säker. Han vet vad han har att vänta och har inget behov av att prata om det. Jan är ensam i sin värld och Ninas inträde i hans liv skapar oro. Men hon förmår öppna dörrar som gör att han försöker börja leva igen.

Jan utför i filmens slut en balansakt på ett broräcke över en flod. Han har gett upp hoppet om att få uppleva kärlek. Han faller i vattnet. Själva balanserandet blir en symbol för hela hans tillvaro och när vi ser honom under vattnet ser det ut som om han tvekar mellan att låta sig dras ner för alltid eller välja livet upp vid ytan.

- Fundera över på vilket sätt Jan är en överlevare men ändå inte riktigt förmår att leva. Hur tänker ni er att det skulle vara att leva med en dödlig sjukdom? Kan man förstå att han handlar vårdslöst med det liv han trots allt har.

I filmens slut när Nina fått veta om sjukdomen och de återförenats efter ett gräl säger hon sig vara beredd att satsa på ett förhållande med Jan. Han blir förvånad och varnar henne; Att vänta på döden kan ta livet av dig. Hon svarar; Att vänta på att leva också.

I nästa scen sitter de tillsammans i bilen, i baksätet ligger påsen med farfaderns aska. Nina tar ett beslut. Hon kör bilen över kanten på bron ner i vattnet. Vi ser dem sedan simma upp mot ytan.

- Hur tolkar ni slutet? Har de tagit ett gemensamt beslut att dö? Är Nina beredd att gå i döden för kärleken? Låter filmen deras unga kärlekshistoria anta formen av tragiskt klassiskt drama av Romeo och Julia-mått, missförstådda av omgivningen och med döden som enda lösning? Eller, är det en konkret flykt till en ny tillvaro bortom oförstående familjer och stela konventioner?

Humorn

”Hela världen är en scen. Tyvärr fick jag den tragiska rollen”

Ett sätt för Jan att bemästra sin situation är humor och ironi. Lapparna på väggen och hans sätt att se på sig själv som en shakespearesk hjälte vittnar om en skyddsmekanism som antagligen är nödvändig för att stå ut. Läkaren som behandlar honom har en hurtig jargong och skrattar gott åt att Jans befärade fläckar visar sig vara acne.

- Fundera över hur humorn hjälper Jan att hantera livet. Ligger rätten att skämta hos den sjuke eller kan omgivningen också tillåtas upprätthålla en humoristisk jargong? Hur balanserar man en sådan situation?

- Man brukar säga att unga personer tror sig vara odödliga. I filmen möter vi en ung person som lever med döden ständigt närvarande. Stämmer det att unga människor undviker att tänka och tala om döden just för att det känns avlägsen? Vilka tankar kring döden väcker filmen hos er? Är döden något man bör tala om?

Skulden

Kring aids och hiv råder fortfarande en stor mytbildning. Till och med Nina, som vi uppfattar som en klok tjej, utropar att Jan alltså har den där ”bögsjukdomen” (trots att dagens statistik visar på att det främst är heterosexuella som får den). Det inte konstigt att Jan behåller hemligheten för sig själv med tanke på det stigma som omger sjukdomen. Han talar visserligen om för ambulanspersonalen, när han blivit påkörd av Nina, att han bär på viruset. De vill ha Ninas namn eftersom hon fått Jans blod på händerna men hon uppger falskt namn och adress.

Det är lite oklart hur bilolyckan som Jan var med om egentligen gick till. Det antyds att farfadern kanske var med och att alkohol var inblandat. Jans mor vill inte att farfadern skall dricka alkohol framför pojken och när Jan frågar honom om hur olyckan gick till undviker han frågan.

Jan ställer sina föräldrar mot väggen när det gäller den smittade blodtransfusionen. Fick läkaren egentligen sitt straff? Eller den som tog fram blodpåsen? Föräldrarna har inget svar och tacklar situationen på olika sätt. Modern har blivit överbeskyddande. När hon inte kan hjälpa sonen på något annat sätt ser hon till att göra hans liv så perfekt och skyddat som möjligt. Fadern vill komma med tröstande ord men hittar inga.

- Det vilar en skuldbörda över Jans familj som innefattar både Jans skuld då han tror sig kanske ha smittat Nina, föräldrarna, och farfadern. Mamman försöker hindra sin son att konfronteras med världen. Vill undanhålla honom allt. Till och med kärlek. Kan man förstå hennes sätt att agera? Fundera över hur skulden i *Knullar fiskar*? tar sig uttryck och hur de olika personerna hanterar den.

Ninas reaktion när Jan talar om sanningen får stå som ett uttryck för hur mycket okunskap som omgärdar hiv och aids. Jan försöker finna stöd hos andra med hiv, som vännen Jonas. Han beger sig också till ett aids-center där han plockar upp några kondomer. Där stöter han på några homosexuella män med en stark egen gemenskap men som Jan inte känner att han kan identifiera sig med. ”Bögar med aids” är inte hans värld. Han har ju fått sjukdomen via en blodtransfusion. Längre tvekar han att berätta för Nina. I början avdramatiserar han sitt tillstånd och säger att det är något krångel med blodet bara.

- Idag när de flesta i vår del av världen överlever länge med sjukdomen har en känsla av att faran är över etablerat sig. När det inte finns ett akut hot glömmar människor att sjukdomen existerar. Syns den inte, finns den inte. En film som *Knullar fiskar*? gör oss påmindra om att den finns och kan drabba i princip vem som helst. Diskutera över hur ni ser på ”aidshotet” idag. Tänker man att visserligen dör folk i miljontals jorden över, men så länge vi i den rika världen klarar oss, är det inget reellt hot? Det drabbar aldrig mig. Vilket ansvar har den sjuke och vilket ansvar har omgivningen att sjukdomen respekteras men inte lamslår och skrämmer?

- Finns det en osynlig hierarki, är det ”finare” att ha fått sjukdomen genom blod än genom sexuella kontakter eller smutsiga sprutor?

Frigörelsen

Jan har sedan han fick sjukdomen levt i en ”trygg” bubbla av vård och moderlig omsorg. Detta mitt i sin tonårsperiod som borde präglas av personlig utveckling och frigörelse från föräldrarna. I och med mötet med Nina blir Jan påmind om sin ”förlorade” ungdom och driften att bli en självständig individ frigjord från föräldrarna tar sig drastiska uttryck. Han färgar håret blått, målar rummet blått, slänger ut sina gamla möbler och börjar trotsigt missköta sin hälsa. Han börjar också starkare att ifrågasätta sin situation och vänder mycket av sin ilska mot föräldrarna.

Parallellt med Jan historia följer vi situationen i Ninas hem. Familjen, som består av en äldre bror, fadern och dennes nya kvinna Caro, bor i en liten lägenhet. Nina känner att hon varken får plats eller uppmärksamhet och anförtror sig helst åt grannen Angel med sina problem. Ninas mamma har sedan länge befunnit sig utomlands, nu senast i Kenya. Endast en samling vykort påminner Nina om hennes existens. Nina har inte gett upp hoppet om en återförening av familjen men när Caro berättar att hon är gravid blir det ett dråpslag för Nina. Liksom när modern kommer och klargör att skilsmässan är definitiv. När hon dessutom, varnar Nina för att inleda ett förhållande med Jan blir deras relation frostig.

- Hur ser de bägge ungdomarnas olika frigörelseprocesser ut. Vad betyder den. Är filmens skildring något ni kan känna igen i? Är det en nödvändig del av livet även om man är sjuk?

Fisken och vattnet – drömmen om frihet

Det här är som paradiset, utbrister Nina när hon och Jan ligger på en filt och solar vid en sjö. Jan beskriver sitt paradiset för henne. Det är mörkt, fridfullt, vått och fullt med fisk. Men mörkret är inte skrämmande. För genom vattnet bryter solen strålar ner genom ytan.

Redan i anslaget presenteras vi för Jan när han befinner sig under vatten. Han ligger i badkaret och tar tid på hur länge han håller andan. Hela Jans värld kretsar kring havet och fiskar. När han sluter ögonen befinner han sig i ett blått svalkande hav och han själv är en fisk eller så simmar han själv kroppsligen omkring. Vattendrömmarna förstärker filmens mentala innebörd och när Nina kommer in Jans liv integreras även hon i vattenbilderna.

Jans fascination smittar av sig på Nina som uppmuntrar honom att göra om sitt rum till ett veritabelt akvarium. Samtidigt som de börjar utforska sin egen sexualitet uppkommer frågeställningar om hur fiskar ”gör det”. Knullar fiskar? Någonstans läser Jan och Nina att det finns fiskar som föder levande ungar. Men hur går det till?

Fisksymboliken genomsyrar filmen från första rutan. Jans identifikation med fiskar och dragningen till vatten kan ses ur fler perspektiv. Vatten som element står för frihet, tyngdlöshet och renhet. Om han var en fisk skulle han dessutom inte behöva vara en sexuell varelse, om nu inte Nina har rätt om att fiskar också gör det.

Visuellt används undervattensbilderna i filmen dels som drömmar, dels för att beskriva Jans inre tillstånd. Dröm och verklighet smälter samman och ibland kan vi inte avgöra om det händer där, eller på ett symboliskt plan. Vatten kommer i filmen att både stå för livet och döden. Som livselixir därför i vattnet kan Jan sväva fritt utan anknytning till världen i övrigt.

Där råder tystnad och lugn. Samtidigt har han tankar om att ta sitt liv just genom att stanna kvar i vattnet, sluta andas.

- Fundera över om den poetiska skildringen av en existens under vattnet också har en rent existentiell funktion i filmen. Hur reagerar du själv på dessa förförliska vattenbilder, med njutning eller panik?

Fakta om Hiv & Aids

Aids är benämningen på själva sjukdomsfasen när man bär på hiv-viruset. Det står för Acquired Immune Disease Syndrome. De bromsmediciner som Jan tar är till för att förhindra att immunförsvaret når en farligt låg nivå. Dessa mediciner har blivit allt mer effektiva men innebär också en lång rad biverkningar. Medicineringen är också dyr och det är bara i den rika delen av världen som den är allmänt förekommande. Hur effektiv den är i ett längre perspektiv vet man inte idag. Idag lever cirka 3 500 personer med hivsmitta i Sverige. För ytterligare information se Noaks Arks hemsida; www.noaksark.redcross.se

Anteckningar

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

Produktionsuppgifter

Tyskland 2002

Originaltitel: Fickende Fische

Manus: Almut Getto

Regi: Almut Getto

Producent: Herbert Schwering

Foto: Andreas Höfer

Klippning: Ingo Ehrlich

I rollerna

Jan – Tino Mewes

Nina – Sophie Rogall

Jans mor – Annette Uhlen

Opa, farfar – Ferdinand Dux

Tekniska uppgifter

Speltid: 104 min

Format: Vidfilm

Ljudsystem: Dolby

Censur: Från 11 år

Svensk premiär: 7 april 2004

Distribution

Folkets Bio, Box 2068, 103 12 Stockholm Tel: 08-545 275 23 fax 08-545 275 27 www.folketsbio.se